

BİR KRİZDEN DİĞERİNE DEĞİŞEN NE? TÜRKİYE'DE 2001-2008 DÖNEMİ TCMB POLİTİKALARI ve SERMAYE-İÇİ KESİMLERİN FARKLILAŞAN TALEPLERİ*

Ümit AKÇAY**

*"enflasyonla mücadele ve ulusal paranın itibarı,
siyasilere bırakılmayacak kadar önemli bir iştir."
Erdal Sağlam, (Hürriyet, 18.03.2006).*

*"fiyat istikrarının tesisi ve devamı, Merkez Bankası'nın varlığı yoluyla
siyasi bir seçim olmaktan çıkarılmıştır."
Ercan Kumcu, (Hürriyet, 29.03.2006)*

1. Giriş

Türkiye'de 2001 krizi ile 2008 yılında derinden hissedilmeye başlanan küresel kriz arasındaki süreci niteleyen temel dinamik, sermaye birikim sürecinin giderek üretken sermayenin uluslararasılaşması yönünde hızla gelişmesidir. Özellikle 2001 krizi sonrasında hızlanan bu yapısal dönüşüm, birçok alanda kendisini göstermektedir. Bu bağlamda bir yandan devletin yeniden yapılandırılması yönündeki adımlar, iş ve çalışma hayatını düzenleyen yasalardaki değişiklikler gibi hukuksal düzenlemeler son dönemde gittikçe yoğunlaşırken, diğer yandan da çok yüksek oranlı büyüme rakamlarına ulaşılmasına rağmen işsizliğin bir türlü düşürülememesi ve 2008'den sonra da hızla artışa geçmesi gibi yapısal dönüşüme ait göstergeler ortaya çıkmaktadır. Bu yapısal dönüşüm süreci ise, "enflasyonsuz bir ortamda verimlilik artışına dayalı büyüme" olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada, bu yapısal dönüşüm sürecinde (2001-2008) Türkiye'de ekonomi bürokrasisinin merkezi konumuna gelen TCMB tarafından izlenen politika-

* Bu metnin ilk okumasını yaptığı için değerli arkadaşım Koray Yılmaz'a teşekkür ederim.

** Yrd. Doç. Dr. Ordu Üniversitesi, İİBF.

lar ile farklı sermaye fraksiyonlarının bu politikalarından nasıl etkilendikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda, bu sürecin teorik olarak anlamlandırılması bu çalışmanın kapsamını aştığından, burada özellikle sermayenin farklı fraksiyonları ile ekonomi bürokrasisinin merkezi konumunda olan TCMB'nin olaylar karşısındaki günübirlik refleksleri, aldıkları kararlar ve bu kararlara yöneltilen eleştiriler-tepkiler açık hale getirilmeye çalışılacaktır. Bu ise, özellikle tarafların argümanlarının daha net bir şekilde takip edilebilmesi açısından gazete taraması yöntemi ile gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla bu çalışmayla, daha kapsamlı ve bütünsel bir analizde kullanılabilecek olgusal malzemenin derlenmesi hedeflenmiştir.

2. 2001 Krizi Sonrasında Merkez Bankası Politikaları: “Yaratıcı Yıkım”

Türkiye’de 2001 krizi sonrasında 2002 yılında uygulamaya konulan programla beraber verimlilik artışına dayalı bir büyüme stratejisi uygulanmıştır. Bu stratejinin temelinde ise TCMB tarafından uygulanan yüksek faiz ve düşük kur-değerli TL politikası yatmaktadır. G. Sak’ın değişimiyle, 2008 dünya ekonomik krizine kadar geçen dönemde Türkiye için bir “yaratıcı yıkım” süreci işletilmiş (Referans, 28.07.2009) ve üretken sermayenin uluslararasılaşması süreci daha da derinleştirilmiştir. Ancak kriz sonrasındaki soru, dış talepteki daralmalara çok daha duyarlı bir noktaya gelen üretim yapısının nasıl yeniden yapılanacağıdır. Dolayısıyla merkez bankası politikaları, bu soruya verilen yanıtı göre şekillenecektir.

Bu bağlamda, 2002-2008 dönemi arasında geçen süreçteki takip edilen birikim stratejisi¹ ile beraber, bir yandan uluslararasılaşmış sermayenin giderek daha sermaye yoğun malların üretimine geçme eğiliminin başlaması, diğer yandan da bu süreçte gerekli donanıma ve sermaye birikime sahip olmayan küçük ölçekli sermayelerin elenmesi süreci beraber işlemekte ve her iki gelişmenin olumsuz sonuçları da çalışan kesimler üzerine yansımaktadır. Bir başka ifadeyle sınıf içi çelişki ve çatışmaların yoğunlaştığı bu dönem, aynı zamanda her ne kadar kendi içinde çatışmalar yaşansa da bir bütün olarak sermayenin işçi sınıfı üzerinde-

1 Her strateji bir faili öngörür. Ancak kalkınma ve büyüme yazınında sıkça ifade edilen itihale ikameci strateji, ihracata dayalı kalkınma stratejisi ya da verimlilik artışına dayanan büyüme stratejisi dendiğinde, bunlardan faydalananların kimler olduğu ya da hangi kesimlerin bu süreçlerde bertaraf olduğu genellikle tartışma dışı bırakılır. Bir başka deyişle, “kalkınma” kavramının büyümesi ve homojenleştirici bir algı yaratmadaki etkisi, “strateji” kavramının ontolojik olarak fail-bağımlı yapısını görünmez kılar. Burada, “birikim stratejisi” ile tam da bu süreçten faydalananların ya da bir başka gözle bakıldığında bu stratejinin faillerinin ve yine aynı sürecin elenenlerinin açık hale getirilmesi amaçlanmıştır.

ki sömürü, denetim ve kontrol olanaklarını artırdığı bir süreç olarak gelişmiştir. Bu süreçte para politikalarının uygulanmasında özellikle sermaye sınıfı içindeki tartışmalara baktığımızda, taleplerin odağında merkez bankasının tercihlerinin değişmesi yattığı görülmektedir. Ancak burada devletin kendisinin ve devlet içindeki kurumların, kendilerinden menkul bir güçle hareket ederek bir strateji tayin etme kudretlerinin olmadığı ve bu kurumlar tarafından uygulanan politikaların egemen sermaye fraksiyonunun çıkarları ile uyumlu seyrettiği tespit edilmelidir. Ancak bu vurgu, devlet içindeki kurumların önemini azaltmaz, aksine onları gerek sınıflar arası gerekse sınıf içi mücadelelerin merkezine yerleştirir. Türkiye’de 2002-2008 arası dönemde TCMB’nin yaşadığı tam da budur.

2.1. 2001 Krizi ve Yeniden Yapılanma

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonuçları itibarıyla değerlendirildiğinde, iki temel eğilim göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, sermayenin egemen fraksiyonu olan üretken sermayenin uluslararasılaşması yönündeki faaliyetlerini yoğunlaştırmasıyken, ikincisi, bir önceki dinamikle bağlantılı şekilde ve onu mümkün kılan kurumsal dönüşümün sağlanması, yani devletin yeniden yapılandırılmasıdır. Bu bağlamda özellikle kriz sırasında acil olarak geçirilen “15 günde 15 yasa”, kriz sonrası sürecin kurumsal ve hukuksal olarak temellerinin atıldığı bir dönüşümü işaret etmesi açısından önemlidir. Bu yasa değişikliklerinin esas yönelimine bakıldığında ise, ekonomi ve siyasetin ayrıştırılması sürecini daha da derinleştiren kurumsal düzenlemelerin hedeflendiği görülmektedir. Bu çerçevede özellikle merkez bankasının hukuksal olarak siyasi iktidarın müdahalesinden uzakta bir yerde konumlandırılması yönündeki merkez bankacılığı reformu, neredeyse 2001 sonrası süreci niteler nitelikte olan temel bir dönüşümü ifade etmektedir. Buna göre devlet yönetiminin depolitizasyonu (Burnham, 2003) olarak da değerlendirilebilecek olan bu süreç, bir yanıyla uygulanan ekonomi politikalarının (örneğin para politikası) bilimsel ve tarafsız olduğu, dolayısıyla siyasi tartışmaların içine çekilmemesi gerektiği şeklinde bir meşrulaştırma zemininin sağlanmasını mümkün kılmıştır (Akçay, 2009).

2.2. Seçimler, AKP İktidarı ve Temel Yönelimin Tespiti

Bilindiği gibi, 2001 krizinin ardından ortaya çıkan siyasi bunalım, genel seçimlerin öne alınmasıyla sonuçlanmış ve yapılan erken genel seçimlerden AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) tek başına iktidar olarak çıkmıştır. Ancak bu seçim sürecinde dikkat çekici olan, çok ciddi bir ekonomik kriz sonrasında gelişen siyasal krizin yaşandığı ve erken seçim sürecine girilen bir dönemde ekonominin “istikrar-

lı” bir şekilde işlemeye devam etmesidir. E. Kumcu bu dönemi değerlendirirken, “ekonomi bürokrasisi, siyasetteki büyük istikrarsızlığa rağmen, kendi inisiyatifindeki kararları almaya, önceden planlanmış gerekli adımları atmaya devam ediyor” (Hürriyet, 04.08.2002) yorumunu yaparak, 2001 krizi sonrasında uygulanmaya başlanan yapısal reformların en önemli bileşenlerinden biri olan merkez bankası bağımsızlaşmasının etkilerinin hayata geçmeye başladığına işaret etmiştir.

Seçim sürecinde yaşanan bu dikkat çekici gelişmeye işaret ettikten sonra seçim sonucunda tek başına iktidar olan AKP'nin ekonomi yönetimi ve tercihleri alanındaki temel doğrultusunun açık hale gelmesi sürecine değinilecektir. Bu anlamda AKP'nin ekonomik tercihlerinin ne olduğu sorusu, hemen seçimler sonrasında TÜSİAD ile MÜSİAD arasında geçen tartışmadan hareketle yanıtlanabilir. Buna göre MÜSİAD, seçimlerin hemen ardından, önceki hükümet ile IMF arasında yapılan stand-by anlaşmasının derhal tadil edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. MÜSİAD'ın talepleri arasında olan bir başka nokta da merkez bankası yasasının değiştirilmesi ve eski haline dönmesi gerektiğidir (Hürriyet, 21.11.2002). MÜSİAD'ın diğer talepleri şöyle özetlenebilir: “IMF ile sürdürülen ekonomi programı gereği uygulanan sıkı para politikasından vazgeçilmesin, Merkez Bankası'nın bağımsızlığına son verilmesin, acilen para basılmasın, enflasyonla mücadele gevşetsin, borç ötelemeden korkulmasın” (Hürriyet, 26.11.2002). MÜSİAD tarafından ortaya konulan bu talepler listesine çok geçmeden TÜSİAD tarafından cevap verilmiştir. Buna göre TÜSİAD'ın karşı talepler listesi aşağıdaki maddelerden oluşmaktadır: “IMF ile önceki hükümetin yaptığı programa devam edilmesin, sıkı para politikası sürdürülsün, Merkez Bankası bağımsızlığı korunsun, asla karşılıksız para basılmasın, borç erteleme gibi bir konu gündeme dahi alınmasın ve enflasyonla mücadele sürdürülsün” (Hürriyet, 26.11.2002).

Esasında, sermayenin bu iki farklı kesimi arasındaki tartışma, 2008 yılına kadar sürecek olan çatışmaların işaret fişeği niteliğindedir. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, 2001 krizi sonrası ortaya konulan program, verimlilik artışına dayalı bir büyüme ve buna eşlik eden enflasyon karşıtı bir politikayı öngörmektedir. Ancak farklı donanıma sahip sermaye fraksiyonlarının bu büyüme stratejisinden farklı şekilde etkilenecekleri aşikârdır. Bu süreçte TCMB ise, seçilen bu stratejinin uygulayıcısı olarak farklı kesimler arasındaki mücadelenin bir nesnesi ve odağı konumuna yerleşmiştir. Bu bağlamda, TCMB Başkanı Süreyya Serdengeçti, farklı sermaye kesimleri arasında geçen tartışmaya müdahil olarak şu açıklamaları yapmıştır:

“... Türkiye'de artık Merkez Bankası'nın bağımsızlığı vardır. Bağımsız Merkez Bankası, toplumda güven duygusu yaratır. Enflasyon beklentisinin hızla düşmesini

sağlar. Merkez Bankası ne kadar bağımsız olursa, enflasyon da o kadar düşük olur. Merkez Bankası'nın hedefi, fiyat istikrarını sağlamaktır... Türkiye artık, (enflasyonla mücadele edelim ama...) sözlerini bırakmalı. Büyümenin temeli, verimlilik artışının sağlanmasıdır. Sıkı maliye ve para politikaları, bu amaçla uygulanmaktadır. Amacımız, enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesidir" (Hürriyet, 17.12.2002).

Serdengeçti, bu tartışmanın devamında özellikle enflasyonla mücadele konusunda direnç gösteren kesimler olduğunu ve bunlar dönem dönem değişse de esas olarak Türkiye'nin yaşadığı önemli değişime ayak uyduramayanlardan oluştuğunu ifade etmiştir (Hürriyet, 25.12.2002). Dolayısıyla Serdengeçti, merkez bankası bağımsızlığı ile ekonomik verimliliğe dayalı büyümeye geçiş arasında önemli bağlantılar olduğuna işaret ederek, bağımsız merkez bankasının öncelikli hedefinin enflasyonla mücadele olduğunu vurgulamış (Serdengeçti, 2002, s. 47) ve bu sürecin dışında kalanların eleştirilerine maruz kaldıklarını belirtmiştir. Serdengeçti'nin ısrarla ifade ettiği yeni stratejiye ayak uyduramayanların, düşük emek verimliliğiyle çalışan ancak enflasyon sayesinde ya da rekabetçi döviz kuru yoluyla ayakta kalmaya çalışan kesimler olduğu görülmektedir. Merkez Bankası eski başkanlarından Rüştü Saraçoğlu, "değişime ayak uyduramayan kesimlerin" yükselen talepleri ile ilgili sonraki bir tarihte daha radikal bir değerlendirmede bulunmuştur. Saraçoğlu uygulanan ekonomi programına karşı yöneltilen eleştirilerle ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: "Türkiye'de hiç şüphe yok ki bazı sektörler ölecek. Bunların başında da tekstil geliyor. Tekstil sektörü ölecek. Bunun çaresi yok, suni tedbirlerle yaşatamazsın. Allah'tan ki hükümet, gayet akılselim içinde bu talepleri fazla ciddiye almıyor" (Milliyet, 08.03.2006).

Dolayısıyla 2002 yılında seçimlerin hemen ardından yaşanan bu tartışmada, hükümet, MÜSİAD'ın değil, TÜSİAD'ın tarafında yer alarak kendi döneminde ekonomi politikalarının nasıl şekilleneceğine ilişkin güçlü bir sinyal vermiştir. Bir başka ifadeyle farklı sermaye fraksiyonları arasında yaşanan bu tartışma ve hükümetin bu tartışmadaki tavrı, yeni seçilen siyasal iktidarın ekonomi alanındaki temel yöneliminin ne olduğunun açık hale getirilmesi için bir vesile olmuştur.

2.3. Sınıf İçi Çelişkilerin Derinleşmesi: TOBB İçindeki Ayrışma

2003 yılı, uygulanan ekonomik programın etkilerinin hissedilmeye başlandığı ve bu etkilerin hissedilmesi oranında da farklı sermaye kesimleri arasındaki çelişkilerin yoğunlaştığı bir yıl olmuştur. Buna göre TCMB'nin ortaya koyduğu şekliyle 2001 krizi sonrası sürecin temel büyüme stratejisi, "... piyasa koşullarının hakim olduğu, dünya pazarının ölçü ve ölçek alındığı, verimlilik ve rekabete da-

yalı bir üretim yapısı içinde sermaye birikiminin gerçekleştirilebileceği bir sürece yönelmiştir” (Serdengeçti, 2003a, s. 30). Bu sürece ayak uyduramayan bazı kesimler, Türk lirasının değer kazandığı dönemlerde, ihracatın olumsuz etkilendiğini ve rekabet gücünün gerilediği argümanını ileri sürmektedir. Oysa, “... bir ülkenin rekabet gücünün salt reel döviz kurunun seviyesi ile belirlenmediği açıktır”. Ülkenin rekabet gücünü belirleyen birçok unsur bulunmaktadır, bunlardan en önemlisi ise, emek verimliliğinin artırılması ve teknolojik yenilenmedir (Serdengeçti, 2003a, s. 43-44).

Yukarıda kısaca ifade edilen yeni büyüme stratejisinin hayata geçmesi bağlamında 2003 yılında yaşanan en önemli gelişmelerden biri, TOBB’un kendi içinde meydana gelen ayrışmadır. Buna göre, TÜSİAD ve TOBB içinde yer alan ancak sermaye birikimi daha gelişkin düzeyde olan, dolayısıyla gittikçe TÜSİAD’la benzer tavırlar almaya başlayan TOBB’un tepe yönetimi, Merkez Bankası’nın uyguladığı politikaların arkasında durarak, bankaya yönelen eleştirileri savuşturmaya çalışmışlardır. Buna karşılık, bu süreçte gittikçe pozisyon kaybeden MÜSİAD ve özellikle TİM çevresinde örgütlenmiş olan TOBB’un daha alt düzeydeki üyeleri ve düşük emek verimliliğine dayalı üretim yapan ve 1980’ler boyunca kur avantajına dayanarak ihracat yapan kesimler ise, Merkez Bankası’nın uyguladığı politikaları sert bir şekilde eleştirmektedir. Bu eleştiriler, 2003 yılı Mayıs ve Haziran aylarında, Merkez Bankası’nın para piyasası kurulu toplantısı öncesinde daha da yoğunlaşmış, hatta MÜSİAD, Merkez Bankası Başkanı’nı istifaya davet etmiştir (Hürriyet, 04.06.2003). Ancak bu gelişmeler karşısında özellikle TOBB merkez yönetimi ve TÜSİAD, TCMB’nin arkasında durmuştur. Buna göre öncelikle TOBB Başkanı Hırcaklıoğlu Merkez Bankası’nın bağımsız bir kurum olduğunu belirterek “hiçbirimiz, onun bağımsızlığına hanel getirecek bir durumun içinde olmamamız lazım” uyarısında bulunmuştur² (Hürriyet, 27.05.2003). Merkez Bankası’nın üzerindeki baskıların arttığı bu dönemde, yine TOBB Başkanı Hırcaklıoğlu, “Merkez Bankası yapılan eleştirilerin muhatabı değil. Bizler bu ülkenin geleceği için kurumsallaşmayı savunuyoruz, bu yüzden de Merkez Bankası gibi kurumları korumalıyız, yıpratmamalıyız” diyerek, TOBB’un tabanından Merkez Bankası’na

2 TOBB başkanının bu uyarısı aslında TOBB içindeki çelişkilerin açığa çıkışı olarak okunabilir. Çünkü özellikle 2001 sonrası uygulanan ekonomi politikaları sonucunda TOBB içinde de çıkarları farklılaşan sermaye kesimleri oluşmaktadır. Buna göre TOBB’un tepe yönetiminde somutlaşan sermaye kesimleri, merkez bankasının izlediği politikadan çok fazla rahatsız olmazken, TOBB’un daha alt seviyelerdeki üyeleri, bu süreçte gittikçe pozisyon kaybetmektedir. Dolayısıyla TOBB’un bu çıkışı, daha çok kendi içine yönelik ve kendi üyelerini kontrol etme amaçlı bir çıkış olarak değerlendirilmelidir.

yönelen eleştirileri engellemeye çalışmıştır (Hürriyet, 09.06.2003). Diğer yandan TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan ise, Türk lirasının "aşırı değerlenmesinden" yarıncın ihracatçılara, "yüksek kurla fiyat avantajı sağlamaya dayalı bir ihracat stratejisi yerine, enflasyondaki düşüşten yararlanarak maliyet avantajı sağlama ya dayalı yeni bir ihracat stratejisi geliştirmelerini" öğütlemiştir (Hürriyet, 03.10.2003).³

2.4. Büyümenin "Büyüsü"

Odağında merkez bankasının uyguladığı yeni birikim stratejisinin olduğu tartışmalar, 2004 ve 2005 yıllarında, diğer yıllarla karşılaştırıldığında çok daha cılız düzeyde devam etmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, hiç şüphe yok ki "büyümenin büyüü"dür. Bir başka ifadeyle, ekonominin yüksek bir hızda büyüdüğü ve bu büyümenin finansmanının sağlanmasında özellikle dış konjonktürün elverişli olduğu süreçlerde, hakim stratejiye yönelen eleştiriler her zaman cılız kalmaktadır. Gerçekten de bu süreçteki ekonomik verilere bakıldığında, enflasyon oranının 2004 için %9.4, 2005 için ise %7.72 (TÜFE) olarak gerçekleştiği, bununla beraber büyüme oranının da yine 2004 yılı için %9.9 ve 2005 yılında %7.2 gibi çok yüksek oranlarda gerçekleştiği görülmektedir (TCMB, 2005, s. 16; TCMB, 2006a, s. 47).

2.5. Ekonomik Dalgalanma ve Farklılaşan Talepler

2006 yılına gelindiğinde, geçen iki yıldaki yüksek oranlı büyüme sürecinde de etkili olan uluslararası konjonktürde bazı değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. Buna göre özellikle 2006'nın ikinci çeyreğinde, ABD'de FED'in ve Avrupa Birliği Merkez Bankası'nın eşzamanlı olarak faiz artırımlarına gitmeleri sonucunda, geç kapitalistleşmiş ülkelerin sunduğu yüksek getiri olanaklarından yararlanan uluslararası para sermayenin, sınırlı da olsa bu ülkelere çıkarak yeniden erken kapitalistleşmiş ülkelere yöneldiği görülmektedir. Uluslararası düzeyde yaşanan bu dalgalanmanın en önemli etkisi ise, yaşanan sermaye çıkışı sonucunda kurların değerlenmesi ya da yerli paranın değersizleşmesidir. Tabii ki bu süreçten Türkiye de etkilenmiştir. Ancak bu süreçte farklı çıkarları olanlar ya da farklı etkilenme biçimleri olduğu düşünüldüğünde, TCMB'nin tavrı yine tartışma konusu haline gelmektedir. Bu tartışmada TİM, MÜSİAD ve TOBB'a bağlı bazı odalar, önceki dönemin aksine TCMB'nin kura müdahale etmemesi gerektiğini savunmakta-

3 TÜSİAD başkanının önerisi, aslında 2001 sonrası dönemin temel karakteristiği ifade eder niteliktedir. Buna göre Enflasyondaki düşüş, maliyetleri, yani emek gücünün fiyatını, yani ücret mallarının fiyatlarını ucuzlattığı için sermaye tarafından sahiplenilmektedir.

dır (Hürriyet, 25.05.2006). Bunun karşısında TÜSİAD ise, kura müdahale olabileceğini ancak, buna “bağımsız” merkez bankası tarafından ve ekonominin gerekleri doğrultusunda karar verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Hürriyet, 05.06.2006). Tüm bu tartışmaların sonucunda TCMB sürece müdahale etmiş ve 25 Mayıs–25 Haziran 2006 arasındaki bir aylık dönemde faiz oranını yüzde 4,25 artırarak, 25 Mayıs’ta 13,25 olan faiz oranını, 25 Haziran’da 17,50’ye yükseltmiştir (TCMB, 2006b, s. 40). TCMB, faiz aracının dışında kura doğrudan müdahale yoluyla da uluslararası dalgalanmanın olumsuz etkilerini aşmaya çalışmıştır. Buna göre Merkez Bankası 13 Haziran 2006’da doğrudan satım yöntemiyle piyasaya döviz sağlamış ve yerli paranın daha fazla değersizleşmesini engellemeye çalışmıştır. Bir başka ifadeyle, TCMB 2001 krizinden beri uygulamakta olan büyüme stratejisinin önemli bir bileşeni olarak yerli paranın değerli tutulması politikasını sürdürmeye çalışmıştır. Sonuç olarak Merkez Bankası’nın bu süreçte aldığı pozisyon ötekilerle uyumlu ve 2001 sonrası uygulanan yapısal dönüşüm sürecinin ısrarlı bir şekilde sürdürüleceğini belirtir nitelikte olarak değerlendirilebilir.

2.6. “Ekonomik Terörizm!”

2007 yılına gelindiğinde ise, 2001 yılında itibaren süren sermaye içi çatışmaların devam ettiğini ancak uygulanan programın etkilerinin giderek hissedilmesi sonucunda tepkilerin şiddetinin giderek artırdığını görmekteyiz. Bu bağlamda 2007 yılına damgasını vuran tartışma TİM Başkanı Oğuz Satıcı tarafından ortaya atılmıştır. Satıcı TCMB para politikası kurulu öncesinde yaptığı açıklamada Banka’yı sert bir şekilde eleştirmiş ve “yüksek faiz politikasının bir tür ekonomik terör ortamı yarattığını düşünüyor ve Üretim, İstihdam ve İhracat Kurulu oluşturarak, yapacağımız çalışmalarla bu ekonomik terör ortamını önlemeyi düşünüyoruz” ifadesi kullanmıştır (Sabah, 24.10.2007). TİM’den gelen bu açıklamaya karşı TCMB Başkanı Durmuş Yılmaz da “biz ekonomik terörist değiliz” diyerek yanıt vermiş ve şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Ekonomide birimler var bu birimlerin kendi şahsi çıkarları var. Otorite olarak biz toplumun bu farklı kesimlerinin çıkarlarını optimum olarak toplumsal refaha götürecekte şekilde yönetmek, yönlendirmek ile görevliyiz. Gerçekten Türk Lirası’nın bugün geldiği noktada veya faizlerin seviyesinden zarar gören veya rahatsız olan kesimler de var. Bunlar da yadsınamaz. Bu toplum 35 sene yüksek enflasyonla yaşadı ve bunun bedelini ödedi. Büyük bir yük toplumun üzerine kaldı, şimdi bunun içinden çıkmak için bir program ortaya koyduk. Bu programın başarısı bugün itibarıyla elle tutulur, gözle görülür bir noktaya geldi. Biz diyoruz ki bu programın sonuçlarını bir görelim” (Referans, 30.10.2007).

Yılmaz'ın açıklamalarından da görülebileceği gibi, Merkez Bankası, 2001 sonrası uygulanan stratejiyi açık bir şekilde savunmakta ve kendilerine karşı yönelen eleştirileri herhangi bir şekilde dikkate almamaktadır. Dolayısıyla işletilen yapısal dönüşüm sürecinin kaybedenlerinin ekonomi politikası üzerindeki etkilerinin giderek azaldığı görülmektedir.

2.7. Küresel Kriz ve Konjonktür Karşısı Önlemler:

2007 yılının sonlarında belirginleşmeye başlayan, ancak 2008'de tüm ağırlığıyla açığa çıkan ekonomik kriz, genelde iktisat politikasının, özel olarak da para politikası ve merkez bankacılığın ne kadar bağlam-bağımlı olduğunu bir kere daha tüm açıklığıyla ortaya koymuştur. Gerçekten de, özellikle son otuz yıldır ekonomi politikalarını domine eden neoklasik iktisadın temel kabulleri ve uygulama reçeteleri düşünüldüğünde, gerek ABD ve AB üyesi ülkelerde gerekse geç kapitalistleşmiş ülkelerde kriz sonrasında uygulanan para ve maliye politikalarının ciddi farklılıklar içerdiği görülmektedir. Tabii ki Türkiye de bu sürecin dışında değildir. Özellikle para politikası ve merkez bankası siyasetleri değerlendirildiğinde, kriz döneminde, kriz öncesi döneme göre tam aksi yönde tedbirlerin alındığı görülebilir. Ancak bu noktada asıl önemli olan 2008 yılı sonlarına doğru tam anlamıyla etkilerinin hissedildiği dünya krizi ortamında, Türkiye'de 2001 krizi sonrası uygulanan büyüme stratejisinin sürdürülebilir sürdürülemeyeceğidir.

Bu bağlamda 2008 yılında ABD'de başlayan ancak hızla tüm ülkelere yayılan krizin Türkiye'ye etkileri düşünüldüğünde artık 2001 sonrası süreçte uygulanan para ve maliye politikalarının sürdürülemez olduğu görülmüştür. Örneğin, önceki stratejinin en temel araçlarından biri olan enflasyonu düşürme ve bu bağlamda da faizlerin etkin bir araç olarak kullanılması (yani yüksek faiz politikası), krizle birlikte ters yönde (düşük faiz politikası) hareket etmek zorunda kalmıştır. Bu hareketin nedeni ise, önceki dönemde temel hedefin enflasyonun düşürülmesi olması karşısında, şu anda içinden geçmekte olduğumuz süreçte esas sorunun durgunluk olmasıdır. Bir başka ifadeyle merkez bankaları tarafından iç talebin daraltılması hedefine dayanan enflasyon karşısı programın aksine, şu anda yapılmak istenen, zaten kriz nedeniyle daralan ekonomilerin, dolayısıyla da hem iç, hem de dış talebin yeniden harekete geçirilmesidir. Dolayısıyla para ve maliye politikalarının tüm çerçevesi, bu bağlamda yeniden biçimlenmektedir.

Bu çerçevede, TCMB'nin 2008 yılındaki duruşuna bakıldığında, krizin ciddiyeti ve derinliğinin başlarda yeterince anlaşamadığı hatta olması gerekenden aksi yönde kararların alındığı görülmektedir. Örneğin para politikası kurulunda alınan faiz oranı ile ilgili kararlara bakıldığında, krizin etkilerinin ciddi bir şekil-

de hissedildiği 2008'in Nisan ayından sonra faiz artırımına gidildiği ve Ekim ayına kadar faizlerin 150 baz puan artırılarak 16.75 düzeyine geldiği görülmektedir. TCMB, ancak tüm ülkelerde merkez bankalarının hızlı bir faiz indirimi sürecine girmelerinden sonra bu tutumunu değiştirmiş ve faizlerinde önemli indirimlere başlamıştır. Dolayısıyla 2008 yılı devletin krize nasıl müdahale edeceği konusunda kararsız kaldığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Açıklanan paketler düşünüldüğünde, devletin ancak 2009 yılında para ve maliye politikalarını daha etkin kullanarak kriz karşıtı önlemleri uygulamaya soktuğunu ve esas olarak sermayenin, ancak 2001 sonrası modelde giderek güçlenen sermaye kesimlerinin krizden mümkün olduğu kadar az etkilenmesi için gereken tedbirleri aldığını görmekteyiz.

3. Sonuç Yerine: Krizi Fırsata Çevirecek Olanlar Kimler?

Türkiye'de 2001 krizi sonrasında uygulanan büyüme stratejisinin kazananlarına ve kaybedenlerine baktığımızda, aynı zamanda kriz sürecinde ve kriz sonrasında güçlenerek büyüyecek olan kesimleri de tespit edebiliriz. Bir başka ifadeyle, krizi fırsata çevirecek olanlar, bir önceki dönemde uygulanan modelin kazananları olacaktır. Bu bağlamda bu kesimlerin açık hale getirilmesi için 2001-2008 arasındaki sürecin kazananlarını ve güç kaybedenlerini ortaya koymak gereklidir. Buna göre 2001 sonrası süreci devlet, sürecin kazanan sermaye kesimleri, giderek güç kaybeden sermaye kesimleri ve çalışanlar olarak dört kategoride değerlendirmek mümkündür.

İlk olarak 2001 sonrası uygulanan politikaların devlet açısından ikili anlamı vardır. Bunlardan ilki, yüksek faiz nedeniyle ülkeye gelen döviz sayesinde, cari açığın sürdürülebilir kılınması, ikincisi ise, yine yüksek faizler nedeniyle gelen dövizler sayesinde kurun baskılanması ve bunun sonucunda da ithal malların ucuzlaması kanalı ile enflasyonun kontrol altına alınmasıdır. Ancak şu anda yaşanan kriz nedeniyle gerek cari açık, gerekse enflasyon öncelikli sorun olmaktan çıkmıştır.

İkinci olarak, bu süreçten yararlanan sermaye kesimleri açısından sürece bakıldığında, TCMB tarafından uygulanan yüksek faiz politikasının ilk sonucunun, firmaların döviz biçimindeki para sermaye ihtiyacını karşılanmaları olduğu görülmektedir. Bu sayede elde edilen para sermaye emek verimliliğini artıracak yatırımlarda yani, makine parkının yenilenmesi ve ithalatında kullanılmaktadır. Bu ise, sektör II'ye kayma yolunda adımlar atan ve nisbi artı değer sömürüsüne açıklık veren sermaye kesimlerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Krizi fırsata çevirmesi en olası kesimlerin bu kategoride yer aldıkları söylenebilir. Zira hükümet tarafından açıklanan paketlerin içeriğine bakıldığında, bu kesimlerin hala süreçten

yararlandıkları ve devlet aracılığıyla toplumsal kaynakların bu kesimlere aktırıldığı görülebilir.

Üçüncü olarak bu süreçte güç kaybeden sermaye kesimleri açısından sürece bakıldığında şunlar görülebilir. Daha önce belirtildiği gibi faizlerin yükseltilmesi ile ülkeye döviz biçimindeki para sermaye girişi hızlanmaktadır. Bunun sonucunda ise yerli para değerlenir. Yerli paranın değerlenmesi ise, maliyetleri ulusal para cinsinden, ancak kazançları döviz cinsinden olan üretken sermaye kesimleri için ciddi bir rekabet dezavantajı yaratmaktadır. Bir başka deyişle, uygulanan bu politikalar ile emek verimliliği düşük ve emek yoğun üretim yapan, mutlak artı değer sömürüsüne dayanan sektörlerdeki üretken sermayeler, bu süreçte gittikçe güçsüzleşmektedir. Rekabet ortamında kurdan kaynaklanan avantajlarının kaybolması nedeniyle, bu kesimler emek gücü üzerindeki baskıyı giderek daha da artırılmakta ve neredeyse kapitalizmin ilk dönemlerinde görülen vahşi birikim, birçok sektörde (tersane, kot taşlama, deri, tekstil sektörleri) olağan hale gelmektedir. İkinci olarak bu sermaye kesimi, enflasyonun düşürülmesi ortamından yani emek gücünün değersizleştirilmesi koşullarından, maliyetleri yerli para cinsinden, gelirleri ise yabancı para cinsinden olduğundan dolayı yeterince faydalanamamaktadır. Sermaye içine giderek güçsüzleşen bu kesimlerin kriz sürecinde ilk elelenen olmaları hiç şaşırtıcı değildir. Ancak bu kesimler içinde de aşağı ve yukarı yönde hareket olduğuna dikkat edilmelidir. Bir başka ifadeyle, bu kategoride yer alan sermaye kesimlerinden bazıları kriz sürecinde kendi kategorisindeki rakiplerini elimine ederek güçlenmekte ve yukarı yönde hareket etmekteyken, bazıları da tamamen piyasadan çekilmek zorunda kalmaktadır.

Son olarak sürece çalışanlar açısından bakıldığında, bu süreçte reel ücretlerin düşürülmesi ile mutlak anlamda yoksullaşan bir çalışanlar topluluğu oluştuğu görülmektedir. Giderek mutlak artı değer sömürüsü yanında nisbi artı değer sömürüsü üzerinden kar elde eden ve emek yerine teknoloji kullanan sermaye kesimlerini teşvik eden bir modelde, süreç boyunca yüksek büyüme oranları yakalanmasına rağmen, işsizlik oranı da yükselmekte ya da en azından düşmemektedir. İşsizlik oranının düşmemesi ise, bir yandan mevcut çalışanların iş güvenliği ve sosyal haklarından yararlanması anlamındaki kazanılmış haklarının gerilemesine neden olmakta, diğer yandan da istihdama yeni dâhil olacak işçiler için, ücretlerin daha da baskılanmasını mümkün kılmaktadır. Çalışanlar açısından son krize kadar zaten parlak olmayan durum, 2008 sonrasında daha da dramatik hale gelmiştir. İşsizlik oranlarının tarihi rekorlar kırdığı, reel ücretlerin sert bir şekilde gerilediği bir süreçte çalışanlar, bir kez daha kapitalizmin krizinin faturasını ödemekle karşı karşıyadır. Süreç, faturanın ne kadarını kimin ödeyeceğini gösterecektir.

Kaynakça:

- Akçay, Ü. (2009) Para, Banka, Devlet: Merkez Bankası Bağımsızlığının Ekonomi Politikası, İstanbul: Sav Yayınları.
- Burnham, P. (2003). Küreselleşme, Apolitikleştirme ve 'Modern' Ekonomi Yönetimi. B. Alpan (çev.). Praksis. 9, 163-182.
- Hürriyet, 04.08.2002
- Hürriyet, 21.11.2002
- Hürriyet, 26.11.2002
- Hürriyet, 26.11.2002
- Hürriyet, 17.12.2002
- Hürriyet, 25.12.2002
- Hürriyet, 27.05.2003
- Hürriyet, 04.06.2003
- Hürriyet, 09.06.2003
- Hürriyet, 03.10.2003
- Hürriyet, 18.03.2006
- Hürriyet, 29.03.2006
- Hürriyet, 25.05.2006
- Hürriyet, 05.06.2006
- Milliyet, 08.03.2006
- Sabah, 24.10.2007
- Referans, 30.10.2007
- Referans, 28.07.2009
- Serdengeçti, S. (2002). Fiyat İstikrarı. Antalya, 17 Aralık 2002. <http://www.tcmb.gov.tr> (23.03.2008).
- Serdengeçti, S. (2003a). Para Politikası Uygulamaları, Makro Ekonomik Görünüm ve Bekleyişler. Bakanlar Kurulu Sunumu, 15 Ocak 2003, Ankara. <http://www.tcmb.gov.tr> (23.03.2008).
- TCMB. (2005). Yıllık Rapor. Ankara: TCMB.
- TCMB. (2006a). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosu: Açıklamalar, Rasyolar ve Para Politikası Yansımaları. Ankara: TCMB.
- TCMB.(2006b). Yıllık Rapor. Ankara: TCMB.